

мусобақалар ва ҳаракатли ўйинлар ўтказилиши спортни янада ривожлантиришнинг асосий омилларидан бири бўлиб хизмат қилади.

Охириги пайтларда умумтаълим мактабларида ўтказиладиган «Умид ниҳоллари» мусобақалари таркибига кирувчи спорт турларидан I-II-III босқич мусобақаларида ҳар бир мактабдан 40-50% ўқувчилар қатнашиб, ўзларининг спорт маҳоратларини ошириб келмоқдалар.

Болаларнинг спорт тайёргарлигини, жисмоний ривожланганлигини аниқлашнинг назарий асос ва тамойиллари илмий-тадқиқот йўналишларида бош омил бўлмоқда. Бу борада Ўзбекистон Давлат жисмоний тарбия ва спорт институтининг вилоятлардаги филиалларининг жисмоний маданият факультетлари, Олимпия академияси томонидан илмий-тадқиқот

ишлари олиб борилиши натижасида умумтаълим мактабларида «Жисмоний маданият ва спорт назарияси, услубияти» фани юзага келди. Бу, ўз навбатида, болалар спортини ривожлантириш борасида ҳам янги усуллар, спорт машқ тизимлари, спортчиларнинг умумий, ҳар томонлама ривожланишини таъминловчи ва назорат қилиб боровчи педагогик технологиялар юзага келиши учун замин ҳозирламоқда. Болалар спорт тарбияси тушунчаси янги тушунча сифатида ўртага ташланмоқда. Бу ҳам янги, яъни спорт тарбияси педагогик жараёнларининг таркибий қисмидир. Чунки ҳар бир спортнинг ўзига хос бўлган тарбия йўналиши мавжуд. Бу эса тарбия соҳаларининг мақсад ва вазифалари шаклига қараб ташкил этилади.

Адабиётлар

1. Ярашев Қ.Д. Жисмоний тарбия ва спортни бошқариш. –Т: Абу Али Ибн Сино, 2002.

2. Болалар спортини ривожлантиришга бағишланган Республика илмий-амалий анжуман материаллари. – Фарғона: 2003.

РЕЗЮМЕ. Мақолада болалар спортини ривожлантиришнинг ташкилий, илмий-услубий асоси сифатида жисмоний тарбия бўйича турли илмий манбалардан фойдаланишга алоҳида эътибор қаратилган. Машғулотлар спорт билан шуғулланувчи болаларнинг ёши, жинси ва жисмоний ривожланишини ҳисобга олган ҳолда ташкил этилса мақсадга мувофиқ бўлади, деган хулосага келинади.

РЕЗЮМЕ. В статье акцентируется внимание на использовании различных научных источников по физическому воспитанию как организационной, научной и методической основе развития детского спорта. Сделан вывод, что тренировка целесообразна, если она организована с учетом возраста, пола и физического развития детей, занимающихся спортом.

SUMMARY. The article focuses on the use of various scientific sources on physical education as an organizational, scientific and methodical basis for the development of children's sports. It is concluded that the training is appropriate if it is organized taking into account the age, gender and physical development of the children involved in sports.

KURASH MASHG'ULOTLARIDA KURASHCHILARNING MA'NAVIY MADANIYATINI TARBİYALASH MASALALARI

P.Sh.Mirzambetov – katta o'qituvchi

R.D.Urazov – assistent o'qituvchi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: kurash mashg'ulotlari, ma'naviy borlik, axloqiy ideal, intellektual rivojlangan, yuksak ma'naviyat, salohiyat, qadriyat, yuksak axloqiy tarbiya.

Ключевые слова: тренировка борьбы кураш, духовное воспитание, процесс воспитания, духовный идеал, интеллектуальное развитие, высокое моральное воспитание, гармоничное развитие молодёжи, моральный статус.

Key word: free-style wrestling training, spiritual education, process of upbringing, spiritual idol, intellectual education, high moral education, harmoniously developed youth, moral status.

Insonning jismonan, qalban va ruhan salomatligi jamiyat taraqqiyotining asosiy negizini belgilab beradi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kurash" milliy sport turini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi qarorini (2017-yil 2-oktabr) amalga oshirish "Kurash" milliy sportini butun dunyoda yanada rivojlantirish va ommalashtirish, jamiyatda sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, yoshlarni vatanparvarlik, milliy g'urur va Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalash, o'sib kelayotgan avlodda mardlik, kuchli iroda, olijanoblik va raqibga hurmat kabi sifatarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Ma'naviy yetuk inson deganda, jismonan baquvvat, irodali, sabrli, g'alabalar uchun kurashuvchi va intiluvchan insonlarga berilgan ta'rif sifatida tushunamiz. Ma'naviy barkamollikka berilgan bunday munosabatlardan jismoniy yetuklik ham o'z o'rnini egallashi jamiyatimizning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Kurashning ko'p ming yillik tarixini chuqur o'rganish natijasida haqiqatan ham kurash azaldan polvonlarning jismoniy va ma'naviy yetukligi namunasi sifatida sharaf topganligini, qadrlanganligini tasdiqlaydi. Shu bois, polvonlarning jismoniy baquvvatligi, navqiron qaddi-qomati yoki kurashchanlik, harakatchanlik, chaqqonlik va epcillik jihatlari bir tomonu, ularning keng davrada o'zlarini qanday tutishi, odob-axloqi, ma'naviy qiyofasi, raqibiga muomalasi, jamiyatga, tevarak-atrofga munosabati, vatanparvarligi alohida o'rin tutgan.

Kurash shunchaki sport turigina emas, balki insonning jismoniy, ma'naviy kamolotga erishish vositasidir. Ulug'

ajdodlar kurashni tarbiya maktabi deb atashgan. Ushbu maktab tarbiyalanuvchilarini, maydon ko'rganlarni esa quyidagicha ta'riflaganlar:

➤ Polvonlar qasam ichmaydilar, lekin hech qachon o'z yurtlariga xiyonat qilmaydilar.

➤ Polvonlar harom-harish, zinodan, makrdan, giyohvandlikdan nari yuradilar, bunday illatlarga qarshi kurashadilar.

➤ Polvonlar irodali odamlar, o'z maqsadi sari intiladigan, kim nima desa ergashib ketavermaydilar.

➤ Polvonlar zaiflar va nochorlarni himoya qiladilar, halol g'alabasiga berilgan sovrinning bir ulushini muhtojlarga tarqatadilar.

➤ Polvonlar oliyanoblik, insoniylik, raqibiga nisbatan chuqur hurmat tuyg'ulari bilan boshqalardan ajralib turadi.

➤ Polvonlar o'z qat'iy fikriga ega bo'ladi.

Kurashchilarga berilgan yuqoridagi ta'riflarda asrlar davomida shakllangan kurash falsafasi mujassamlashganini ko'rish mumkin. Ular quyidagilar:

❖ mustaqil dunyoqarash va erkin tafakkurni shakllantirish;

❖ hur fikrli, mutelik va jur'atsizlikdan xoli bo'lgan, o'z bilimi va kuchiga ishonib yashaydigan qat'iyatli insonni tarbiyalash;

❖ odamlar, ayniqsa, yoshlarning irodasini baquvvat qilish, immoni-e'tiqodini mustahkamlashga xizmat qiladigan ma'naviy muhit yaratish;

❖ inson tafakkurida o'zlikni anglash, muqaddas qadriyatlarni asrab-avaylash, mehr-oqibat kabi fazilatlarni yuksaltirish.

Ishonch bilan shuni aytish mumkinki, irodani toblaydigan, kishini halollik sari intilishga undaydigan, qiyinchiliklarni bardosh va chidam bilan yengib o'tishga o'rgatadigan, inson qalbida g'alabaga ishonch, g'urur va iftixor tuyg'ularini shakllantirishga xizmat qiladigan kurash shiddatkor hayot talablariga javob bera oladigan shaxslarga, bunyodkor yoshlarning barkamol bo'lishida o'zining benazir hissasini qo'shadi. Polvonlikni yuqori natijalarga erishishida katta ahamiyat kasb etadi.

Kurash turli millatlarni bir-biriga yaqinlashtiruvchi, birlashtiruvchi, yaxshi yo'lga ergashtiruvchi ham ma'naviy, ham jismoniy sog'lomlashtiruvchi kuchdir. Bu esa shubhasiz hammamizning yutug'imizdir.

Kurashning shunchaki sport turigina emas, balki insonning u orqali jamiyatning nafaqat jismoniy, ma'naviy kamolotga erishishida ham salmoqli omil ekanligini inobatga olib, ulug' bobokalonlarimiz uni tarbiya maktabi deb ataganliklarini yuqorida qayd etgan edik.

Kurash bilan shug'ullanuvchi har bir talaba-yoshlarimiz o'z hayoti va amaliy faoliyatini muayyan ilmiy, ma'naviy-ma'rifiy odob tamoyillari asosida qurmog'i, ularga qat'iy amal etmog'i kerak bo'ladi. Boshqacha aytganda, kurashchilar – polvonlar bahsi, olishuvning o'zi shakllangan, mantiqiy izchillik, qat'iy ilmiy tizimga asoslangan, an'analar shakliga kirgan, axloqiy- odobiy sifatlarni o'zida mujassam etgan muayyan qonun- qoidalar va me'yoriy normalarni taqozo etadi.

Modomiki, kurash, kurashchilar – polvonlardan javonmardlik, jasurlik, qat'iylik, halollik, to'g'rilik, mardlik, va poklik singari yuksak fazilatlarini namoyon etishni talab etar ekan, bu o'z navbatida ularning zimmasiga katta mas'uliyat hissini ham yuklaydi. Boshqalarga ibrat- namuna ko'rsatadigan bu toifaga mansub kishilar avvalo o'z shaxsini jismonan va ruhan takomillashtirib, yetuklik va komillik sari doimiy harakatlanib borishlari zarur bo'ladi.

Kurashchilar ma'naviyatida ham boshqa sohalaridagi kabi o'z-o'zini anglash, bilimdonlik, qalbi tozalik, saxiylik, samimiylilik, xayrixohlik, imonlilik, halollik, e'tiqodlilik, diyonatlilik, poklik, mehr-shafqatlilik, vijdonlilik, rostgo'ylik, adolatparvarlik, ota-onaga hurmat, oilaga sadoqat, vafodorlik, to'g'rilik va boshqalar, millatning

vakili sifatida o'zini anglash, milliy g'urur, millatparvarlik, vatanparvarlik, millat taqdiriga nisbatan mas'uliyatni, milliy manfaat ustuvorligini his etish, milliy til, milliy tarix, adabiyot, san'at, urf-odatlar, an'analar, qadriyatlar, davlat tizimiga hurmat, qonunlaraga hurmat va itoatkorlik, vazminlik, o'z kasbining mohir ustasi bo'lish, mamlakat ichki va tashqi faoliyatidan xabardor bo'lish va uni qo'llab-quvvatlash, mamlakat ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy hayotida faollik kabi tushunchalar, fazilatlar, millatlar, davlatlar, halqlar tarixi, madaniyat, sport turlarining rivojlanishi va jismoniy madaniyatining milliy, an'anaviy madaniyatning rivojlanishdagi o'rniga alohida e'tibor beriladi.

Xulosa qilib aytganda, kurash mashg'ulotlari jarayonida talaba-yoshlarni ma'naviy va jismoniy barkamoliligi, insonning dunyoqarashi, e'tiqodi, ruhiyati, xulq-atvori, axloq-odobi bilan bevosita aloqadorligi bilan ajralib turadi. Ma'naviy va jismoniy barkamol talaba-yoshlar xalq taqdiri va farovonligi, Vatan taqdiri va uning ravnaqini o'ylaydilar. Boshqacha aytganda, ma'naviy barkamol insonlarga buyuk kelajakni yarata oladi. Jismoniy yetuk insondagi ma'naviyat atrofdagi insonlarning e'tiborida bo'lish bilan bir qatorda, yoshlarimiz tomonidan ham doimiy kuzatib boriladi va bunday ma'naviyatni ular o'z turmush tarzlariga aylantirib olishlari mumkin. Agar jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanuvchi insonlarning ma'naviyati milliy ma'naviyatimizdagi oliyjanoblik, mehribonlik tuyg'ularini olgan bo'lsa, ularning yo'llarini davom ettiruvchi yoshlarda ham bu tuyg'ular shakllanib boradi. Jismoniy barkamollikka erishgan insonlar qanday yoshda bo'lishidan qat'i nazar, jamiyatdagi har qanday keraksiz, yot, jirkanch il-latlardan uzoq bo'la olish holatini o'zlarida shakllantirgan bo'ladi. Kurashchilar o'zlaridagi har bir harakatini nazorat ostiga olish hissiyatini o'zlarida tarbiyalab boradi, bu esa bunday insonlarga musobaqalarda yaxshi natija ko'rsatish imkoniyatini beradi. Kurash bilan shug'ullanuvchi yoshlarimizning ma'naviyatini o'rganishda oila, murabbiylar, atrofdagi do'stlarining ma'naviyatini o'rganish orqali olib borishga to'g'ri keladi. Shuning uchun ham ma'naviy barkamol insonni, sog'lom avlodni tarbiyalash muhim va dolzarb masala bo'lib qolaveradi.

Adabiyotlar

1. Atoev A.Q. Kurash o'smir va yoshlarni kurashga o'rgatishning vositalari. - T.: 1987, 15-b.
2. Atoev A.Q. O'quvchi yoshlarni o'zbek kurashiga o'rgatish uslubi. - T.: 2005, 56-b.
3. Kerimov A.F. Kurash tushamani. - T.: 1990, 110-b.
4. Kerimov A.F. Sport kurashi nazariyasi va usuliyoti. - T.: 2001, 15-b.
5. Yusupov K. Kurash xalqaro qoidalar, texnikasi va taktikasi. - T.: 2005, 20-b.
6. Ochilov S. Mustaqillik ma'naviyati va tarbiya asoslari. - T.: 1997, 56-b.
7. Tulenov J. Qadriyatlar falsafasi. - T.: 1998, 24-b.
8. Xo'jamurodov N. Ma'naviyat qadriyatlar va milliy o'zligini anglash. - T.: 1991, 35-b.

REZYUME. Ushbu maqolada kurash mashg'ulotlari jarayonida iqtidorli-yoshlarning barkamol inson bo'lib tarbiyalanishida yuksak ma'naviy qadriyatlarning o'rnini va roli ko'rsatib berilgan. Yurtimizning bugungi kunda kurash mashg'ulotlari orqali yoshlarning kelajagi barkamol va salohiyatli avlodni tarbiyalashga bog'liq bo'lgan holatlar yoritilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматривается нравственное воспитание молодежи и роль кураша (борьбы) во время тренировок также формирование высокой духовности спортсменов. В современном государстве большое внимание уделяется спортивному воспитанию в особенности национальной борьбе кураш и гармонично развитой молодежи.

SUMMARY. In this article is described the role of the ideal moral mentality of the youth in educating as an intellectual person while training wrestling of sportsmen. In present some cases which are related to educate ideal and intellectual generation are enlightened in our country.

BASLAWISH BILIMLENDIRIWDI MODERNIZACIYALAWDIN DASTURIY TAMIYNATLARIN JETILISTIRIWDI PEDAGOGIKALIQ PRINCIPLERGE SUYENIWDIN AHMIYETI

A.S.Nauruzbaeva – pedagogika ilimlerini kandidati, professor

Ajiniyaz atundagi Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti

Tayanch so'zlar: ta'lim, modernizatsiya, tamoyil, dasturiy ta'minot, til, maktab, o'rganish, o'qitish.

Ключевые слова: образование, модернизация, принцип, программное обеспечение, язык, школа, обучение, преподавание.

Key words: education, modernization, principle, supply, language, school, learning, teaching.

Hár bir xalıqtın tili óz tariyxına iye bolıp, sol xalıqtın mádeniyatı, ilimi, texnikası rawajlanıwın fundamenti xızmetin atqaradı. Tildi úyreniw arqalı oqıwshı qaraqalpaq

xalqı mádeniyatınıń, milliy ruwxıylıgınıń rawajlanıwı menen tanısadı. Usı orında oqıtıw basqa tillerde alıp barılatuǵın mekteplerdiń Qaraqalpaq tili pánı ayırıqsha